

Тема. Крос-культурні дослідження.

План.

1. Одиниця крос-культурного дослідження.
2. Методи проведення крос-культурних досліджень.
3. Методологічні аспекти проведення крос-культурного дослідження.

1. Одиниця крос-культурного дослідження.

Джерелами методології крос-культурного аналізу є компаративістський метод культурних досліджень, символічний інтеракціонізм Чиказької школи, біхевіористичний метод у психології (американський психолог Г. Тріандіс), а також теорія соціальних та культурних змін. Предметом крос-культурних досліджень та їх головним завданням є виявлення залежностей поведінки людей від культурних чинників.

Таким чином, проблема кордонів (меж) культурної одиниці вирішується шляхом виявлення її зовнішніх експлікованих форм, і до таких належить, насамперед, мова, оскільки ми фокусуємо нашу увагу на взаємному нерозумінні. Такий підхід виправданий в умовах лінгвістичної гетерогенності суспільства, проте виглядає сумнівним у ситуації мовної гомогенності, за якої продовжують існувати культурна варіативність.

Теза про можливість і необхідність компаративістського аналізу відразу ж породжує два запитання: що і як порівнювати в культурах. Відповідь на перше запитання потребує більш глибокого теоретичного осмислення самого феномену культури та виявлення в різних культурах складових елементів. Відповідь на друге запитання розкриває прикладну і процедурні сторони даного методу.

Зазвичай культуру розглядають як поєднання її матеріалізованого та суб'єктивного виявлення. Останнє як сукупність суб'єктивних відповідей на те, що створила людина, виступає у формі міфів, ролей, цінностей та відносин. Розроблена Г. Тріандісом концепція суб'єктивної культури є теоретично ініціальною для крос-культурних досліджень. Культура присутня як усередині індивідів, так і поза ними. Культура існує в індивіді у формі переконань, цінностей, які він поділяє, та інтеріоризованих зразків взаємодії (суб'єктивна культура). Поза індивідами культура складається з частини створеного ними середовища, включно з релігійними переконаннями, освітніми системами та естетичними досягненнями.

Більшість крос-культурних дослідників визначають культуру як загальний конгломерат відносин, цінностей, поведінки і переконань, які передаються з покоління в покоління за допомогою мови. Таке визначення культури є соціо психологічним. Наведене визначення культури поєднується з нестачею адекватних способів виміру цієї спільності психологічних відмінних рис такого роду дослідженнях. Нерідко дослідники обмежуються тими властивостями людей, які простіше виміряти: раса, етнічність, національність.

Робочим інструментом крос-культурного аналізу виступає поняття "культурна одиниця", введене Р. Нароллом для позначення "людей, які, розмовляючи однією мовою, належать або до однієї держави, або до однієї контактної групи". Об'єктом таких досліджень є "культурна одиниця", проте

думки щодо її масштабу та кордонів різняться. Сам Р. Наролл запропонував розглядати локальну групу в певний історичний проміжок часу та досліджувати її в кордонах, в яких існують одна або більше взаємно зрозумілих членам цієї групи мов. Після встановлення існування мовних кордонів в обох напрямках (мова А і мова В) дослідник вправі заявити, що дві одиниці дійсно відмінні. Тріандіс включає в характеристику культурної одиниці три параметри: час, місце та мову культурних умов, що впливають на поведінку.

Наприклад, серби, хорвати та боснійці розмовляють однією мовою, проте не становлять єдиного народу, і тому не можуть бути підведені під категорію "культурної одиниці". І навпаки, в межах одного етносу може мати місце лінгвістична варіативність (україномовні та російськомовні українці).

Специфіка поняття "крос-культурний" полягає в тому, що воно вказує на порівняльний підхід у вивченні культур, порівняльно-типологічне вивчення різних культур. Зміст методу крос-культурного аналізу полягає, по-перше, в порівнянні двох або більшого числа істотно відмінних фактів, по-друге, у визначенні впливу культурних умов на поведінку, по-третє, в установленні систематичної залежності між культурними та поведінковими змінними. Таким чином, завдання полягає в тому, як дві системи на рівні групового та міжособового аналізу співвідносяться одна з одною.

Порівняльно-культурні дослідження вивчають культурні процеси та явища на підставі використання методу порівняльного аналізу з метою виявлення та ідентифікації подібного (спільного, інваріантного) та специфічного (відмінного) в культурі. Такого роду дослідження включають в себе порівняльний сегментарно-профільний аналіз (зіставлення культурних характеристик в одному й тому ж часовому інтервалі) та міжчасовий аналіз (зіставлення показників і характеристик в їх темпоральному вимірі, в динаміці).

У залежності від цільової спрямованості відрізняють чотири типи порівняльно-культурних досліджень.

1. Коли конкретний соціокультурний простір – предмет безпосереднього інтересу дослідника, а порівняння лише допоміжний інструмент для виявлення специфіки обраного об'єкта.

2. Коли культури, що порівнюються, – контекст дослідження, орієнтованого на виявлення, перевірку та обґрунтування загальності тієї чи іншої культурної характеристики.

3. Коли культурні характеристики, які порівнюються, виступають одиницями аналізу в ході вивчення цілісних соціальних систем.

Коли дослідження носять транснаціональний характер – тобто окремі культури розглядаються як елементи всеохоплюючої системи.

У відповідності до антропосоціетального підходу в порівняльно-культурних дослідженнях предметом виступає соціокультурний простір, який являє собою проникаючий взаємозв'язок культури і соціальності – соціетальне ціле як результат людської діяльності. Різноманіття його аспектів і виражає багатомірність цього простору як об'єкта вивчення.

Можна виокремити три зрізи соціокультурного простору. Перший, символічний простір духовної культури, об'єктивоване в цінностях та нормах

поведінки, в сукупності творінь людської спільноти – міфологічних і раціональних, традиційних і сучасних, відкритих і закритих. Такий символічний простір не має фізичних кордонів, він багатоплановий і включає кілька типів культур. Їх способом існування є діалог всередині кожної культури, між культурами та субкультурами. Різні прошарки цього простору суперечливо взаємодіють, проникають один в одного.

Другий, інституціональний простір соціальних відносин включно з економічними, політичними та ідеологічними. Ще більшої ваги набирає культурна диверсифікація управлінської практики, яка включає в себе національну і регіональну культуру; професійну культуру; культурні орієнтації в організаційній поведінці в трудових відносинах; індивідуальні культурні, етнічні і соціальні особливості зайнятих в організаціях. В сучасних умовах цей простір також характеризується діяльністю наднаціональних інститутів (Європейський Союз, Співдружність Незалежних Держав).

Третій, предметний простір матеріальної культури – різні технологічні уклади та різноманітні предмети, створені людиною, а в новітній період технологічні інновації. Рівень технологічного оснащення, доступу до новітніх засобів комунікації та зв'язку істотно змінює традиційне уявлення про фізичний простір та час. Також очевидно, що Інтернет і мобільний телефон в кінцевому підсумку матимуть глибокі культурні наслідки (зокрема, заміна реального спілкування на віртуальне; перенесення реальної соціальної активності, протесту до крісел біля моніторів).

Сукупність цих зрізів соціокультурного простору диференційована по вертикалі і по горизонталі. Вертикальна диференціація означає ієрархічну нерівність статусів різних компонентів простору, їх престижу в масовій свідомості. Горизонтальна диференціація означає структурні відмінності між країнами і регіонами однієї країни, які перебувають на одному рівні ієрархії статусів/престижу.

Як наслідок, більшість населення включена в кілька різних, нерідко суперечливих компонентів структури соціокультурного простору.

Хоча предметом аналізу крос-культурних досліджень виступають національні країни, варто зауважити, що державні кордони далеко не завжди збігаються з культурними кордонами. Мова іде про існування в межах багатьох країн, і тут Україна не виняток, значної кількості субкультур. У нашому випадку це прозахідна та проросійська (прорадянська) субкультури з відповідною різницею в мові повсякденної комунікації, набором компонентів історичної пам'яті, світоглядними орієнтаціями по лінії західна демократія – радянський суспільний порядок. Окремі дослідники вважають, що внутрішні варіації можуть часто бути такими ж важливими, як і крос-національні відмінності. Це означає що країни можуть виступати довільними політичними утвореннями, однак не обов'язково формуються стабільними культурними кордонами. Прикладом можуть бути колишні Югославія чи СРСР: один політичний режим та різні патерни культури.

М. Петерсен та П. Сміт систематизували критичні зауваження щодо доцільності використання країн як одиниць крос-культурних досліджень та

виокремили три головні: дослідження індивідів показують істотні внутрішні варіації в межах країн; країни мають регіональні, етнічні та інші субкультури; структурні теорії в цілому зазнали істотних змін. Серед окремих соціальних дослідників лунають пропозиції не порівнювати культури націй або етнічних груп, оскільки індивіди, з яких вони складаються, є значно більш відмінними, ніж зазначені соціальні утворення. Але такі пропозиції виглядають малопереконливими хоча б з огляду на те, що соціологічна наука вивчає масові прояви/патерни різноманітних феноменів соціального життя, і тому порівняльно-культурне дослідження сучасних суспільств не може бути зведене до вивчення соціокультурних відмінностей окремих індивідів.

2. Методи проведення крос-культурних досліджень.

Основні характеристики ключових методів крос-культурних досліджень

Назва методу	Характеристики методу
Дослідження етнологічних явищ	
1 клас. Етнографічні методи.	<ul style="list-style-type: none"> - Найбільш традиційні за своїм характером; - полягають у спостереженні та описі побуту, звичаїв, традицій, ритуалів досліджуваних культур; - дають інформацію про стереотипи поведінки, вербальні та невербальні прийоми спілкування представників конкретної культури.
2 клас. Історико-культурні методи.	Призначені для аналізу народної творчості (міфів, легенд, переказів, епосу) та історичних даних.
3 клас. Соціально-психологічні методи.	Виявляють внутрішні суб'єктивні характеристики людей, що належать до різних етнічних груп.
Соціально психологічні методи	
1. Методами спостереження є включене спостереження, невключене спостереження.	Техніка, за допомогою якої дослідник спостерігає за оточуючими людьми та систематично відзначає їх поведінку.
2. Анкетні методи (опитування).	<ul style="list-style-type: none"> - В репрезентативній вибірці ставляться питання (найчастіше анонімно) про їх поведінку або відносин; - найчастіше використовуються під час вивчення крос-культурних відносин.
3. Методи вивчення особистості.	Вивчення особистості представників різних культур за допомогою різних особистісних тестів і опитувальників.
4. Психоаналітичні методики.	Використовуються для інтерпретації етнічної сутності людини (аналіз сновидінь, символів,

	вірувань).
5. Дослідження невербальних форм спілкування (поз, жестів, міміки тощо).	– Вивчення особливостей невербальних форм спілкування, характерних для різних культур; використовуються для визначення крос-культурних відмінностей.
6. Контент-аналіз.	Аналіз особистого, біографічного матеріалу з метою розкриття мотивів поведінки, почуттів, етнопсихологічних установок, стереотипів, упереджень.
7. Проективні психологічні методики.	Використовуються для визначення тих установок людини, які неможливо виявити на підставі вербальних або поведінкових параметрів.
8. Експериментальні методи.	– Вимагають особливої ретельності і такту з боку дослідників; – найчастіше використовуються польові експерименти, тобто дослідження в природних умовах, а не в лабораторії.

3. Методологічні аспекти проведення крос-культурного дослідження.

Відповідно до Е. Аронсона, загалом існують дві основні цілі крос-культурних досліджень:

- 1) визначення подібностей у представників різних культур, тобто пошук спільних рис незалежно від культури, виховання, соціального устрою суспільства, географічних умов проживання;
- 2) визначення відмінностей між представниками різних культур, тобто визначення того, як культура впливає на її носіїв.

Така роздвоєність цілей крос-культурних досліджень, яка складається в одночасному пошуку як подібностей, так і відмінностей, знаходить методологічне вираження в двох концептуальних підходах, особливості яких визначено Дж. Беррі, а саме:

- 1) етіс-підхід, орієнтований на вивчення універсальних властивостей поведінки людей, що виявляються в будь-якій культурі;
- 2) еміс-підхід, спрямований на пошук крос-культурних відмінностей і порівняння поведінкових особливостей людей.

Г. Тріандіс відзначає універсальність людського пізнання різних культур в рамках етіс-підходу, яка виявляється в трьох аспектах:

- 1) однаковому розумінні подібностей всіх асоціативних форм соціальної поведінки (підтримка, схвалення, заохочення) та їх відмінностей від дисоціативних (уникнення, агресія);
- 2) відокремленні поведінки, властивої старшим за посадою (критика, накази, розпорядження), від поведінки, що означає підпорядкування (виконання розпоряджень, конформізм);
- 3) усвідомленні відмінностей між близькістю (тоб-то саморозкриттям)

і формалізованістю (виконання того, чого вимагає етикет).

Д. Мацумото зазначає, що etic- і emic-підходи є протилежними полюсами людської поведінки: на одному полюсі перебуває універсальність, а на іншому – культурна відносність.

На думку Дж. Беррі, для досягнення валідності крос-культурних досліджень необхідно спочатку провести низку досліджень на основі emic-підходу, які організовані за єдиною програмою; потім провести та сформулювати узагальнення в рамках etic-підходу.

На думку вчених, виключно жорстка орієнтація тільки на один концептуальний підхід значно знижує якість крос-культурних досліджень. Однак жоден дослідник не може повністю бути вільним від впливу рідної культури, тому подолання етноцентризму стає одним з етапів проведення досліджень. Саме тому в крос-культурному менеджменті необхідно поєднувати обидва концептуальні підходи для більш глибокого дослідження культур, аналізуючи, з одного боку, зовнішню поведінку носіїв культури (emic-підхід), а з іншого – внутрішні чинники саме такої поведінки (etic-підхід).

Відповідно до визначених концептуальних підходів до крос-культурних досліджень Д. Мацумото виділяє два основні напрями крос-культурних досліджень:

1) етнографічне дослідження, тобто глибинне вивчення однієї культури, що вимагає занурення дослідника в цю культуру протягом тривалого часу; такі дослідження проводяться переважно антропологами, які часто живуть серед представників іншої культури; вони досліджують звичаї, ритуали, традиції, вірування та спосіб життя представників іншої культури; порівняння з іншими культурами проводиться на основі власного знання та досвіду дослідників, а також на основі наукових відомостей про інші культури;

2) крос-культурне порівняння, тобто аналіз і порівняння поведінкових та психологічних особливостей вибірки індивідів з двох або більше культурних груп; саме цей напрям крос-культурних досліджень притаманний крос-культурному менеджменту.

На думку Д. Мацумото, крос-культурні порівняння можуть бути трьох видів:

1) перевірка гіпотези про культурну детермінацію культурної змінної; в такому дослідженні шукаються відмінності цієї змінної між культурами, а саме дослідження лише фіксує існування відмінностей; прикладами таких досліджень в крос-культурному менеджменті є класифікації культур, розроблені Е. Холлом та Р.Д. Льюїсом ;

2) встановлення причин виникнення культурних відмінностей; в такому дослідженні не просто шукаються відмінності за обраними змінними, але й проводяться вимірювання інших змінних, які можуть виступати причиною культурної варіабельності; подібні дослідження використовують експериментальні методи; прикладом такого дослідження в крос-культурній психології є серія лабораторних експериментів, проведених Г. Теджером зі своїми співробітниками, що отримали назву «експерименти мінімальної міжгрупової дискримінації»;

3) екологічний аналіз і визначення типу культури; в такому дослідженні як основна одиниця аналізу використовується країна або культура з визначенням усереднених для кожної культури значення, а отже, визначенням типу культури; прикладами таких досліджень в крос-культурному менеджменті є класифікація культур за культурними цінностями, розроблена Г. Хофстеде, та аналіз культурних синдромів, проведений Г. Тріандісом [8].

Експериментальні дослідження націлені на виявлення причин і наслідків соціально-психологічних або культурних впливів та передбачають обов'язкове порівняння двох груп, а саме контрольної (де експеримент не проводився) та експериментальної (де експеримент проводився). Експеримент завжди включає пряме втручання з боку дослідника. Змінюючи тільки одну змінну, дослідник спостерігає та фіксує наслідки, визначаючи причинно-наслідкові зв'язки. Математичне оброблення результатів такого дослідження проводиться за допомогою кореляційного аналізу.

Емпіричне дослідження проводиться шляхом опитування респондентів про якість їх особистості, взаємини з іншими людьми, установки, очікування та інші соціально-психологічні явища. Таке дослідження ґрунтується на порівнянні відповідей та оцінок двох та більше груп респондентів, що належать до різних соціальних або культурних спільнот, а його метою є виявлення взаємозв'язків між культурними змінними. Основним методом математичної обробки отриманих результатів є кореляційний аналіз. Як відзначає А. Свенцицький, перевага такого типу досліджень полягає в тому, що визначаються дані про напрям та силу взаємозв'язку між двома змінними, які визначаються за емпіричні дослідження є основним шляхом проведення крос-культурних досліджень.

Відповідно до визначених напрямів крос-культурних досліджень можна класифікувати основні методи крос-культурних досліджень. Так, для етнографічних досліджень характерні методи дослідження етнологічних явищ. Згідно з класифікацією І. Кона існують три основні класи методів дослідження етнологічних явищ. Для крос-культурних порівнянь використовуються соціально-психологічні методи, які можна об'єднати у вісім груп методів.

Оскільки культура є багаторівневим складним явищем, то, на думку Г. Мацумото, вирішальне значення в проведенні та оцінюванні результатів дослідження має допомогою коефіцієнта кореляції. На сучасному етапі розвитку крос-культурного менеджменту саме емпіричні дослідження є основним шляхом проведення крос-культурних досліджень.

1) наявність рівнозначності культур (якщо вона відсутня, то дослідження втрачає сенс);

2) наявність певних обмежень в культурі, які впливають на результати дослідження.

На думку Г. Тріандіса, щоб крос-культурне дослідження відповідало всім вимогам наукового дослідження, дослідники повинні:

– мати значну кількість однакових (схожих) характеристик в досліджуваних культурах, а відмінності виявлятимуться в структурі подібних характеристик;

– використовувати значну кількість методів, а процедури проведення

- дослідження і дані, отримані за допомогою цих методів, мають збігатися;
- здійснити перевірку методів дослідження на придатність до використання як всередині культури, так і на крос-культурному рівні;
 - провести перевірку корегуючих гіпотез та їх винятків з дослідження;
 - вимірювати конструкти емпіричними процедурами на основі етіс-підходу з включенням пунктів за кожною культурою з етіс-підходу;
 - дотримуватися етичних норм;
 - контролювати прояви власного етноцентризму та ан-дроцентризму.

Вимоги до побудови вибірки

Складним питанням є врахування у вибірці рівня гомогенності культурної групи, коли учасники опитування мають бути адекватними представниками своєї культури. Інше питання торкається рівноцінності вибірок культур, що досліджуються, за іншими параметрами крім приналежності до цієї культури (поза культурними змінними), як-то: демографічна змінна, освітня змінна, соціально-економічний статус та релігійна приналежність. Остання вимога до вибірки пояснюється необхідністю встановлення причин можливих відмінностей між представниками різних культур. Тому крос-культурне дослідження вважається методологічно правильним, якщо вибірки, які порівнюються, є рівноцінними за позакультурними змінними.

У реальній практиці проведення крос-культурних досліджень доволі складно визначити, де саме закінчуються фактори культури і починаються позакультурні фактори. У багатьох випадках демографічні позакультурні відмінності є складовими культури і тому не можуть бути виключені з дослідження. Відтак дослідники мають бути поінформованими про позакультурні демографічні чинники, враховувати такого роду особливості своєї вибірки в інтерпретації отриманих результатів.

Концептуальне і емпіричне визначення змінних

У проведенні та оцінюванні результатів крос-культурного дослідження концепція рівноцінності має вирішальне значення. Рівноцінність у такому дослідженні може бути визначена як стан або умова подібності в концептуальному значенні та в емпіричному методі між культурами, що створює можливість для порівняння цих культур. За влучним висловом Девіда Мацумото, недотримання рівноцінності в крос-культурному дослідженні створює ситуацію порівняння яблук з апельсинами. Тому при розробці анкети в крос-культурних опитуваннях необхідно враховувати функціональну еквівалентність інструменту вимірювання. Деякі дослідники називають цей тип вимірювань "функціонально еквівалентними", щоб відрізнити від так званого "ідентичних вимірювань".

На думку окремих дослідників, досягти гармонізації національних вимірювань можна двома шляхами. Перший полягає у визнанні відмінностей і окремого аналізу кожного національного масиву даних з їх подальшим порівнянням. Однак інтерпретація статистичних даних, що порівнюються, вимагає детального знання різних національних систем. Крім того, еквівалентність не може бути статистично перевірена, тому доводиться покладатися на валідність

та достовірність. Другий підхід полягає в узгодженні змінних другого плану, що означає побудову таких змінних, які можуть безпосередньо зіставлені. По суті, методика узгодження вимагає загального рівня спільності, який буде використовуватися під час порівняння різних культур країн – учасниць опитування. Істотним недоліком такого підходу може стати втрата істотної інформації, якщо рівень спільності буде мінімальний.

Питання рівноцінності належить до кожного з окремих аспектів проведення будь-якого соціологічного дослідження, але у випадку проведення до-слідження в різних культурах та країнах виникають суто специфічні вимоги, як-то можливість порівняння мови і перекладу, питання про можливість існування культурних наборів реакцій в отриманих емпіричних даних.

Основною проблемою крос-культурного дослідження є перевірка рівноцінності значення загального теоретичного підґрунтя, а також значимості та важливості висунутих специфічних гіпотез. З'ясування рівня рівноцінності або нерівноцінності гіпотез дозволяє досліднику відповісти на запитання: наскільки важливість висунутої ним гіпотези для представників однієї культури є важливою або значимою для людини іншої культури. Або іншими словами, наскільки рівноцінні за своїм значенням гіпотези для всіх учасників дослідження.

Поширені методи якісної оцінки можуть бути недійсними внаслідок культурних відмінностей у розумінні певних пунктів у списку цінностей, а також внаслідок того, що певні судження щодо цінностей ґрунтуються більшою мірою на внутрішніх соціальних порівняннях, ніж на прямому виділенні з особистої, індивідуальної системи цінностей. У такому разі використовується метод оцінки поведінкового сценарію.

Якщо поняття має різне значення для людей з різних культур та вимірюється різними способами в різних культурах, то проведення порівняльного аналізу втрачає сенс. Відтак, крос-культурні дослідники повинні чітко усвідомлювати проблему рівноцінності щодо своїх концептуальних визначень та емпіричної операціоналізації змінних. Д.Мацумото як приклад наводить уявлення про інтелект: у США це насамперед вербальні й аналітичні здібності, тоді як в окремих культурах його ознаками виступають переважно великодушність та щирість.

Крос-культурні дослідники повинні демонструвати крос-культурну валідність своїх інструментів вимірювання на рівні позицій і шкал, щоб встановити їх рівноцінність для порівняння. Дослідники повинні критично ставитися до можливих культурних відмінностей у концептуальних визначеннях різних змінних у крос-культурних дослідженнях, які становлять інтерес. Крім того вони мають ретельно перевіряти самі методи, які використовують для виміру цих змінних, аж до точного звучання окремих пунктів у тестах.

Крос-культурні дослідники повинні мати уяву про проблеми мовної еквівалентності, щоб не сплутати мовні відмінності з культурними, які вони мають знайти.

Культурні набори реакцій – вплив культури на використання шкали для відповіді; культурна тенденція використовувати окремі відрізки шкали незалежно від змісту запитання. Набори реакцій належать до крос-культурних відомостей, але не обов'язково до методів проведення дослідження. Якщо існують культурні набори реакцій, то будь-які відмінності виявлені між культурами, можуть відображати ці тенденції, а не власне існуючі відмінності тієї ознаки, яка досліджується. Такі набори реакцій виявляються по-різному. Так, представники колективістських культур можуть не наважитись використовувати крайні позиції шкали, що відповідає культурному патерну "не висовуватися".

Нерівноцінні дані

На практиці нереально досягти цілковитої рівноцінності крос-культурного дослідження, тобто дослідження, яке концептуально, емпірично означає в точності теж саме для всіх культур його учасників. Айп Пуртинга і Джон Беррі пропонують чотири способи вирішення проблеми нерівності крос-культурних даних.

1. *Виключати порівняння.* Найбільш традиційний спосіб вирішення цієї проблеми – відмова дослідника від проведення порівняння внаслідок його недоцільності (безглуздості).

2. *Зменшення нерівноцінності даних.* Багато дослідників намагаються виокремити рівноцінні і нерівноцінні частини своїх методів, а потім проводити порівняння лише по рівноцінних частинах.

3. *Інтерпретація нерівноцінності.*

4. *Ігнорування нерівноцінності.* На жаль, чимало дослідників ігнорують цю проблему на підставі інваріантності шкали в культурах, які вивчаються, незважаючи на недостатність доказів на користь свого переконання.